

Людмила Дем'янюк,
аспірантка НБУВ

Внесок IRANDOC у розвиток бібліотечної справи в Ірані

У статті розкривається історія становлення та розвитку Іранського дослідного інституту наукової інформації та документації (IRANDOC), у полі зору якого перебувають дослідження у галузі бібліотечних та інформаційних наук, аналіз інформації, інформатика систем управління, термінологія та тезаурус, інформаційні технології.

К л ю ч о в і с л о в а: Іран, бібліотечна справа, інформаційна організація, Інститут досліджень та планування в науці та освіті (IRPSE), Іранський дослідний інститут наукової інформації та документації (IRANDOC).

Formation and development of Iranian Research Institute for Scientific Information and Documentation (IRANDOC) are under investigation. IRANDOC is a leading institution of the country carrying out research in Library and Information Science, Information analysis, Information Systems Management, Terminology and Thesaurus and Information Technology.

K e y w o r d s: Iran, library science, information organization, Institution For Research and Planning in Science and Education (IRPSE), Iranian Research Institute for Scientific Information and Documentation (IRANDOC).

Розвиток і широке впровадження інформаційних технологій справляють істотний вплив на всі сфери суспільного життя, на економіку, владу, науку, культуру, освіту, на бібліотечну справу, зокрема, на організацію інформаційної діяльності. Інформація й знання сьогодні великою мірою визначають економічний чинник, вони дедалі частіше визнаються найважливішим національним ресурсом. Тому збереження, розвиток і раціональне використання національного інформаційного ресурсу стає завданням державного значення. Очевидний шлях підвищення ефективності використання електронної інформації – створення відповідних інформаційних систем, здатних надійно зберігати інформацію і забезпечувати її цілеспрямоване використання. Для громадян інформаційного суспільства якнайширший доступ до якісної інформації з різних галузей його життєдіяльності набуває дедалі більшого значення. Ця інформація (як у електронній, так і друкованій формах) в Ісламській Республіці Іран створюється цілою низкою громадських, приватних та добровільних організацій на місцевому, загальнодержавному рівнях і займає одне з цільних місць в їхній діяльності. Така ж відповідальність в Ісламській Республіці Іран покладена і на установи та інформаційні центри, які безпосередньо причетні до розвитку бібліотечної справи країни в усіх її проявах. Серед них чільне місце займають Національна бібліотека та архів ІРІ, Іранський дослідний інститут наукової інформації та документації (IRANDOC). Вони є основними координаційними центрами, створеними з метою забезпечення ефективного розвитку бібліотечної справи та раціонального управління цією багатогранною діяльністю.

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості виробництва, розповсюдження і використання інформації. Зокрема, вони дають змогу накопичувати інформацію, знання в електронній формі, обмінюватися ними як у межах регіону, так і між різними регіонами і навіть країнами. Адже, сучасна бібліотека – це не тільки сховище документів, а й потужний інформаційний центр, що задовольняє потреби суспільства, кожного, хто бажає стати потенційним її користувачем, спираючись не тільки на власні, а й на міжнародні фонди. І при цьому використовуються різноманітні канали і способи. Сьогодні бібліотеки як окремі ланки інформаційно-комунікаційних мереж отримують доступ до великих обсягів інформації і надають широкий спектр інформаційних послуг. Тому необхідним стає вдосконалення інформаційної бази, яка б відображала і ретроспективні зміни, і прогностичні напрями її подальшого вдосконалення.

Об'єктом дослідження автора став один із найважливіших інформаційних центрів Ірану – Іранський дослідний інститут наукової інформації та документації, відомий як IRANDOC, діяльність якого спрямована не тільки на поліпшення та вдосконалення функціонування бібліотечної системи країни, а й на забезпечення високоякісного, комфортного обслуговування великої армії користувачів інформацією, надійного збереження інтелектуального надбання іранського народу. Уже майже 50 років він є відповідальним за процеси та методи накопичення, організації та збереження наукової інформації в країні. Передумовами створення цього Інституту стали нагальна потреба іранського суспільства у систематизації багатющих бібліотечних

фондів та необхідність здійснення професійної координації роботи провідних бібліотек Ірану. Тобто, задля підтримки досліджень діяльності в науці та на виробництві виникла потреба у створенні спеціалізованого документного центру.

Іранський дослідний інститут наукової інформації та документації було засновано 1968 р. як підрозділ Інституту досліджень та планування в науці і освіті (IRPSE). З самого початку діяльність IRANDOC була спрямована на збір, упорядкування, розповсюдження різноманітної наукової інформації та документації з метою підтримання дослідницької діяльності¹. Ідея створення національного документного центру в Ірані належить д-ру Мервіну Сміту, науковому секретарю Центральної Організації Договору (CENTO), який був переконаний, що після створення національних документних центрів у двох країнах-членах CENTO – Пакистані (PANSDOC) та Туреччині (TURDOC), подібний центр потрібно організувати і в Ірані. На його прохання д-р Джон Гарвей, професор бібліотечних наук у грудні 1967 р. підготував меморандум, в якому виклав своє бачення комбінованого документного наукового та суспільно-наукового центру у складі Іранського центру Міжнародної Конференції. Після доопрацювання деяких питань Гарвей подав на розгляд остаточні концепції Іранського документного центру (IRANDOC) і проекту створення Тегеранського центру обробки книг (TEBROC) міністру науки та вищої освіти, д-ру Маджиду Рахнемі, який схвалив обидві пропозиції. IRANDOC і TEBROC були засновані одночасно у вересні 1968 р., вони навіть містилися в одній будівлі². Згодом ці два центри увійшли до складу нового Інституту досліджень і планування в науці та освіті (IRPSE), створеного у травні 1969 р. Інститут опікувався плануванням дослідних робіт, визначенням національної наукової та дослідницької політики, розробленням освітніх планів для всіх рівнів освіти. IRPSE вважався неприбутковою державною організацією, що фінансувалася з державних грантів, які надавало Міністерство науки та вищої освіти, під юрисдикцією якого перебував IRPSE.

Основними завданнями IRANDOC були визначені:

- збирання, впорядкування наукових матеріалів, обслуговування та сприяння розвитку дослідницьких (наукових) бібліотек країни;
- забезпечення сучасного, швидкого та кваліфікованого аналізу літератури для іранських науковців і педагогів;
- видання бібліографічних та довідкових матеріалів для наукової спільноти;

- обслуговування іранських лінків у майбутній інформаційній системі Середнього Сходу та у всесвітній науково-інформаційній системі (UNISIST);
- розвиток співпраці між іранськими науковими, спеціалізованими бібліотеками та інформаційними центрами, координація їх діяльності³.

Для виконання вищезначених завдань IRANDOC мав у своєму розпорядженні чотири відділи: обробки, видавничий, документний та бібліотеку. Перший з них відповідав за комплектування та підготовку всіх матеріалів, які надходили до IRANDOC. Слід зазначити, що IRANDOC і TEBROC тісно співпрацювали з усіх питань бібліотечної та інформаційної роботи. Важливим результатом цієї співпраці стало те, що комплектування, каталогізація книг IRANDOC була виконана TEBROC. Якщо основними завданнями відділу обробки IRANDOC було комплектування, підготовка серійних книжкових та некнижкових видань, то TEBROC виконував обробку лише книжкових видань.

Видавничий відділ Центру розпочав свою роботу восени 1969 р. Він опікувався редагуванням та друком публікацій IRANDOC. Відділ документації утворився навесні 1971 р. внаслідок поділу колишнього відділу досліджень на два окремі підрозділи: бібліотеку та відділ документації. Відділ документації займався відбором матеріалів, підготовкою бібліографій – на вимогу чи за ініціативою самого відділу, реферуванням та створенням покажчиків для перських документів, наданням консультацій та науковою співпрацею. У бібліотеці ж функціонували читальна зала, абонемент та міжбібліотечний абонемент, сектор фотокопіювання, тут надавалася довідкова інформація. Бібліотека IRANDOC використовувала класифікацію Бібліотеки Конгресу США. На березень 1973 р. в бібліотеці налічувалося 11 000 книг та було передплачено близько 3500 серійних видань. Також тут зберігалася велика кількість іранських державних публікацій, брошур та аудіовізуальних матеріалів. Читальну залу для відвідувачів (студентів, викладачів, дослідників) відкривали з 8.00 до 20.00. Бібліотека також надавала довідкові послуги; питання можна було поставити безпосередньо працівникові бібліотеки телефоном або поштою. Майже половина питань ставилась по телефону. Попит на таку послугу постійно зростає. Книги по абонементу видавалися на термін до двох тижнів; періодичні видання взагалі не видавалися.

Вперше міжбібліотечний абонемент в Ірані був запроваджений саме в IRANDOC восени 1969 р. як експериментальний проект терміном на 1 рік. Спочатку в проекті брало участь 15 бібліотек. Всі запи-

ти по міжбібліотечному абонементу проводилися через IRANDOC, який також брав на себе всі витрати, у т. ч. поштові та витрати на заміну документа у разі його пошкодження або втрати. Експеримент завершився у 1970 р., його результати були позитивними. До проекту приєднувалося дедалі більше бібліотек і вже наприкінці року в ньому брало участь 37 столичних бібліотек та 11 бібліотек з провінцій Ірану. Тоді ж запровадили послугу фотокопіювання, яка була визнана успішною програмою та сприяла розвитку проекту міжбібліотечного абонементу. Було встановлено зв'язки з декількома іноземними організаціями, які забезпечували надання статей з періодичних видань. Збільшенню використання іноземних джерел сприяло запровадження у березні 1972 р. телексного зв'язку. Особливо популярною стала послуга – бібліографія на запит, що надавалася дослідникам вузькоспеціалізованих наукових напрямів. Співбесіда або телефонна розмова з дослідником давали змогу точно визначити предмет вивчення, мову джерел та необхідний час для виконання замовлення.

З метою популяризації іранської науки складався реєстр іранських вчених-дослідників, в якому подавалася така інформація: ім'я науковця, його адреса, академічна чи професійна кваліфікація, ступінь володіння іноземними мовами, спеціалізація, місце роботи. Такий реєстр можна було використовувати як для довідок, так і для налагодження наукових контактів між іранськими та іноземними вченими. Згодом розпочалося комплектування реєстру науковців, котрі представляли такі наукові галузі, як біологія, шляхова інженерія, хімія. По завершенні роботи над реєстром його опублікували.

Важливим завданням IRANDOC був збір повної інформації про науково-дослідні інститути. Останнім надіслали анкети, в яких пропонувалося надати інформацію про сферу їх діяльності, керівний склад та деякі інші питання. Накопичена інформація вилілася у довідник, який було видано англійською мовою у березні 1972 р. Крім того, IRANDOC вирішив зібрати та проаналізувати всю наукову інформацію, що публікується в періодичних виданнях та звітах іранських науково-дослідних установ. Матеріали, що надходили до IRANDOC копіювалися та реферувалися. Реферати розміщувалися на картках та індексувалися UDC. Частина цих рефератів публікувалася в «IRANDOC Science and Social Science Abstract Bulletin».

Велику увагу Центр приділяв створенню колекції публікацій іранських державних та недержавних установ. Вона формувалася із звітів іранських державних та недержавних установ, її комплекту-

вання розпочалося влітку 1969 р. IRANDOC докладав значних зусиль до збирання необхідних матеріалів. За короткий час надійшло та було проіндексовано майже 5600 звітів. Щоб відкрити доступ до користування цією колекцією, у березні 1973 р. її матеріали видрукували у трьох томах. Крім того, IRANDOC розпочав колекціонувати та індексувати університетські дисертації. Всі вищі навчальні заклади країни одержали листи з пропозицією надіслати копії дисертацій, які пройшли захист, до IRANDOC. Багато вищих навчальних закладів, у т. ч. Національний університет, Університет Тебризу та декілька факультетів Тегеранського університету пристали на таку пропозицію. Каталог отриманих дисертацій було видрукувано у виданні IRANDOC «Бібліотечні новини».

IRANDOC випускав у світ значну кількість публікацій, які розподілялися на два види: інтервальні публікації – для внутрішнього користування, призначені для тренінгу персоналу; екстервальні публікації – для інформування користувачів. Серед інтервальних публікацій переважали брошури, написані або перекладені на фарсі, інструкції та деякі окремі матеріали. Серед екстервальних публікацій, призначених для іранських науковців, дослідників, переважали реферати, індекси (показники), зведені переліки (списки), бібліографії, довідники та ін.

Перший реферативний бюлетень, який видавався перською мовою, мав назву «IRANDOC Science and Social Science Abstract Bulletin». У ньому публікувалися вибрані реферати статей, надрукованих в іранських періодичних виданнях, та матеріали, придатні для використання в системі вищої освіти і науки. Перший номер щоквартального бюлетеня вийшов друком взимку 1970 р. Паралельно побачило світ аналогічне експериментальне видання англійською мовою.

Перші номери щомісячних бюлетенів «Contents Pages», «Iranian Science and Social Science Journals» з'явилися у вересні 1969 р. У них публікувалися контентні сторінки іранських наукових періодичних видань. Вказані вище видання надходили до наукових бібліотек і вони швидко знаходили свого читача серед іранських науковців. Отримати фотокопії статей з наукових періодичних видань можна було, подавши письмове замовлення до IRANDOC.

У вересні 1971 р. побачив світ Іранський національний зведений каталог серійних видань. Він складався з двох томів, в яких містилася новітня, на той час, інформація. Перший том містив 760 назв наукових серійних видань перською та іноземними мовами. Їх отримували 52 іранські наукові бібліотеки. До другого тому, виданому у лютому 1972 р., увійшло майже 3000 назв наукових та нау-

ково-технічних серійних видань, які зберігалися у фондах шістдесяти бібліотек.

У 1981 р. після розпуску Інституту досліджень та планування в науці і освіті (IRPSE), IRANDOC стає незалежною організацією, підпорядкованою Міністерству наукових досліджень та технологій. Через десять років Рада з питань розвитку вищої освіти надає IRANDOCу статус дослідного інституту, сферою досліджень якого були визначені: бібліотечна та інформаційні науки, аналіз інформації, інформація систем управління, термінологія та тезаурус, інформаційні технології.

З моменту свого заснування IRANDOC зазнав низки реформувань, які супроводжувалися розширенням кола завдань, вдосконаленням діяльності. За ці роки він набув авторитету високоспеціалізованого бібліотекознавчого центру як в Ірані, так і за його межами. Нині інституція вважається національним науковим та професійним центром, в якому працюють професійні бібліотекарі, каталогізатори, спеціалісти з інформаційних технологій, провідні програмісти. IRANDOC – член Національної Ради Досліджень Ісламської Республіки Ірану (National Research Council of Islamic Republic of Iran), він представляє Іран в APIN (Asian Pacific Information Network) регіональній мережі, запропонованій UNESCO для обміну інформацією і досвідом у науці і технологіях в Азії та Тихому океані. IRANDOC є також національним членом міжнародних організацій IFLA і ASLIB. Він покликаний забезпечити розвиток наукового і технологічного потенціалу країни, яка визначила своїм пріоритетом створення необхідних умов для забезпечення суспільства своєчасною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій. IRANDOC, стимулюючи розвиток бібліотек упровадженням технічних і управлінських ноу-хау та створюючи засоби для їх кооперації і координації, має за мету об'єднати бібліотеки для досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства у знаннях, акумульованих у фондах книгозбірень Ісламської Республіки Іран.

Центром розроблено і створено чисельні бази даних для публічного використання. З 1994 р. IRANDOC розпочав розробку IRANMARC – стандарту для впорядкування бібліографічної інформації. Він ґрунтується на бібліографічному форматі USMARC. У 1998 р. з метою вдосконалення та підвищення ефективності функціонування Центру дирекція створила спеціальну групу для розроблення програми розвитку IRANDOCу, яка б чітко визначала пріоритети його діяльності, місію, повноваження та

мала б позитивний кінцевий результат. Результатом плідної співпраці фахівців Центру стало розроблення програми «Стратегічний план», що ґрунтувалася на «моделі Брайсона» (Bryson model), яку Дж. Брайсон презентував у своїй праці «Стратегічне планування для громадських та некомерційних організацій» (Strategic planning for public and nonprofit organizations). Одна з ознак стратегічного планування, яка відрізняє його від традиційного перспективного планування, полягає в тому, що воно виходить з припущення: майбутнє не буде прямолінійним продовженням минулого. За Брайсоном, перспективне планування зосереджується більше на визначенні цілей і завдань, тоді як стратегічне планування передбачає переважно виявлення і вирішення проблем. Фактично, цілі і завдання оперативного планування не повинні розроблятися до того моменту, поки організація не завершить стратегічне планування. Досконалий процес планування, збираючи інформацію від внутрішніх і зовнішніх джерел, передбачає отримання очікуваного у майбутньому⁴. Завдяки розробленню стратегічного плану розвитку Центру було скоординовано його діяльність та визначено його основні завдання:

1. Вивчення методів накопичення наукової інформації та документації як в Ірані, так і за його межами.
2. Апробація методів організації та класифікації наукової інформації і документації.
3. Дослідження методів розповсюдження наукової інформації та документації.
4. Аналіз діяльності спеціалізованих бібліотек, інших іранських документних центрів для визначення шляхів покращення їх діяльності.
5. Порівняльний аналіз іранських та зарубіжних методів обміну науковою інформацією і документацією.
6. Накопичення, організація та збереження наукової інформації.
7. Створення спеціалізованих короткотермінових навчальних курсів IRANDOC.
8. Розповсюдження наукової інформації шляхом створення комп'ютерної науково-інформаційної мережі або шляхом запозичення інформації з інших існуючих мереж.
9. Публікація освітніх та інформаційних матеріалів, створених IRANDOC.
10. Координація процесів накопичення, аналітичної обробки та розповсюдження наукової інформації і документації з інших іранських інформаційних центрів, спеціалізованих бібліотек.
11. Розроблення та створення наукових баз даних.

12. Запровадження і розвиток наукової комунікації, співпраці на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

13. Вивчення роботи комп'ютерної інформаційної мережі ісламської цивілізації та визначення її параметрів у третьому тисячолітті, співпраця з подібними інформаційними центрами інших ісламських країн⁵.

Розв'язання означених завдань стало важливим кроком по шляху розвитку електронних бібліотек в Ісламській Республіці Іран. Це передбачало, у свою чергу, забезпечення багатоаспектного використання інформаційних ресурсів Центру з будь-якого регіону та його входження до глобальної мережі електронних бібліотек. Реалізація стратегічного плану дала змогу забезпечувати, підтримувати та вдосконалювати інформаційну базу, необхідну для науково-дослідної роботи іранських вчених і фахівців, відповідні механізми обміну інформацією з метою інтеграції іранських науковців у міжнародну наукову спільноту. Наукова діяльність Центру відображається у щоквартальному науково-інформаційному збірнику «Фасльнаме-йе олюм ва фанаварі-йе етеллаат», який видається з 1973 р. та у низці інших видань, представлених на інформаційній платформі офіційного веб-сайта IRANDOCу.

На VIII міжнародній виставці інформаційної індустрії, що проходила у Тегерані, IRANDOC посів перше місце серед організацій, які займаються збором та розповсюдженням наукової інформації. Новітніми послугами, які надає Центр, стали SDI (Вибіркове розповсюдження інформації), збір та розповсюдження баз даних у режимі он-лайн. Всі онлайн-послуги IRANDOC безкоштовні для користувачів. SDI надає таку послугу користувачам, як отримання баз даних електронною поштою. Ось деякі з назв баз даних IRANDOC:

- поточні дослідження в іранських університетах та дослідницьких центрах;
- анотації до іранських дисертацій;
- анотації до наукових та науково-технічних праць;
- іранські державні звіти;
- зведений каталог періодичних видань латинським шрифтом спеціалізованих бібліотек Ірану;
- документи наукових зустрічей, що проводились в Ірані;
- науково-медична бібліографія;
- банк даних іранських науковців та спеціалістів;
- банк даних про Каспійське море⁶.

Інші інформаційні центри та бібліотеки Ірану створюють головним чином вузькоспеціалізовані бази даних. Центральна бібліотека «Астан-кодс Ре-

заві» та низка ісламських інформаційних, дослідних центрів, зокрема у м. Кум, створили бази даних ісламського спрямування. Слід зазначити, що більшість цих баз даних сформовано на основі програмного забезпечення Pars Azarakhsh, NOSA, MySQL, Microsoft Access та ін.⁷

Отже, з моменту свого заснування IRANDOC мав чітко визначені пріоритети векторного розвитку, орієнтовані, у першу чергу, на збір та впорядкування інформації. Організована таким чином діяльність створила умови для збереження унікального наукового матеріалу, накопиченого з давніх часів і до сьогодення. Водночас слід усвідомлювати, що архівне збереження інтелектуального надбання іранського народу є лише механізмом акумуляції знань, наявність яких, сама по собі, не має належного ефекту без прямого застосування. Систематизовані та впорядковані наукові напрацювання набагато корисніші для суспільства, адже вони більш доступні. І це позначається на їх реальному застосуванні та втіленні. Сьогодні бібліотечний світ Ісламської Республіки Іран представлений книгозбірнями з безцінними колекціями, користувачів обслуговують досвідчені фахівці бібліотечної справи, які пропонують своїм читачам широкий спектр бібліотечно-інформаційних та інших послуг. У країні поступово здійснюється перехід бібліотек на новітні інформаційні технології, що значно розширює їх можливості в умовах глобалізації суспільства.

Примітки

¹ IRANDOC: Iranian Research Institute for Scientific Information and Documentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irandoc.ac.ir/about_us.htm

² Солтани, П. Форсате хозур: маджмуде макалехайе кетабдарі / Пурі Солтани. – Тегеран: Анджомане кетабдарі ва етеларесаніе Іран ба хамкаріе сазмане аснад ва кетабханейе меліе джомхуріе есламіе Іран, 1383 (х.ш.). – 478 с.

³ Chandler, G. International librarianship. International librarianship. – London: The Library Association, 1972. – P. 61–65.

⁴ IRANDOC: Strategic plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irandoc.ac.ir/english/Strategic/default.htm>

⁵ IRANDOC: Iranian Research Institute for Scientific Information and Documentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irandoc.ac.ir/about_us.htm

⁶ Information organization in Iranian libraries and information centers: trends and developments [Електронний ресурс] / R.Fattahi // Iranian Journal of Information Science and Technology. – 2007. – № 1. – P. 1–12. – Режим доступу: <http://www.srlst.com/ijist/ijist-Vol5N1/ijist51-29-40.pdf>

⁷ Shiraz Regional Library of Science and Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rlst.srlst.com>